

EEN LESBISCHE GUERILLA IN DE BEVRIJDING VAN DE SEKSUALITEIT VAN PAARSE SEPTEMBER TOT LUST EN GRATIE

Paula Koelemij

Paula Koelemij studeert geschiedenis aan de Rijks Universiteit Leiden. Als bijvak deed zij 'homostudies' aan de Universiteit van Amsterdam, bij de vakgroep verzorgings sociologie. In het kader van dit bijvak schreef zij onderstaand artikel in september 1981.

Het onderzoek naar de uitdoktering en inburgering van 'de lesbienne' is van groot belang om een helder beeld te krijgen van de totstandkoming van het begrip lesbisch, de daarbij behorende codificering, categorisering en de politiek van waaruit dit is gebeurd. Een dergelijke ontcijfering van het begrip zou wel eens tot een aardige démasqué kunnen leiden, hetgeen op haar beurt het emancipatiebegrip van een lesbische beweging van een andere inhoud voorziet dan het populaire streven naar een plaatsje onder de zon.

Zo bleef de focus van de lesbische emancipatiebeweging, als onderdeel van de vrouwen- en/of homobeweging, altijd overwegend gericht op het opheffen van discriminatie en de eis voor gelijke rechten. Nu dringt meer en meer het besef door dat de schoen wringt bij het lesbisch predikaat en stellen vrouwen de geldigheidswaarde hiervan voor de benoeming van haar betrekkingen met vrouwen en haar verlangens, ter discussie. Deze emancipatiepolitiek laat zich vertalen in bevrijding van begripsvorming en toezicht. Zij is onder andere te vinden in het werk van Foucault, Deleuze en Guattari, Kristeva, Irigaray en Hocquenghem. Zij hebben het inzicht in macht en verzet geleverd dat ik het decor laat vormen van deze studie naar de wijze waarop het lesbisch verlangen zich voordoet in het streven naar bevrijding van de seksualiteit. (1) Deze achtergrond komt naar voren in de wijze waarop de problematiek zich laat ordenen en beschrijven.

De eerste woordvoersters in Nederland die zich door middel van een lesbische guerilla in het debat over seksualiteit hebben gemengd, lokaliseer ik begin jaren zeventig in Amsterdam bij Paarse September. Zij is de eerste binnen de vrouwen- en homobeweging die de verschillen tussen potten en heteroseksuele vrouwen enerzijds en potten en homoseksuele mannen anderzijds sterk accentueert. Bovendien trekt zij hieruit haar consequenties door een autonome positie ten opzichte van beide bewegingen in te nemen. Dit is haar niet in dank afgenomen. Het geheim omtrent de disciplinerend tot heteroseksualiteit door Paarse September op directe en indringende wijze onthuld, is kennelijk dermate bedreigend en de daaruit voortvloeiende gevolgen staan haaks op het beleid van een aantal toonaangevende instanties in homo- en vrouwenbeweging - COC, MVM, Groep 7152 en Dolle Mina - dat zelfs belanghebbenden en betrokkenen zich afsluiten voor een dialoog hierover.

De aanduiding lesbische guerilla gebruik ik om aan te geven dat de vrouwen waarover het in dit verhaal gaat, zich van verzetsvormen hebben bediend die niet gehoorzamen aan algemene regels. De lesbische guerilla laat zich niet afremmen door de drukkende last van traditie, ideologie of achterban. In haar verzet tegen sociale controle op lesbische gedragingen heeft zij geen verschuiving in krachtsverhoudingen nodig om op een bepaald punt op te vlammen. Haar werking is volstrekt autonoom, zonder structurele kanalen en draagt dan ook het karakter van een 'va-et-vient' van vaak onduidelijke groepjes.

Eerst beschrijf ik twee stromingen die zich in vrouwen- en homobeweging voordoen, hun uitgangspunten, doel en strategie. Dan volgt een schets van de achtergrond waartegen de eerste separatistische en

autonome lesbische praatgroep, Purperen Mien, ontstaat. Vervolgens komen de ideeën van Paarse September ter sprake die relevant zijn voor het hier behandelde onderwerp. Haar mening over datgeen wat in de vrouwenbeweging onder de vlag van het radicaal feminisme vaart of over het establishment feminisme, komt niet aan de orde. Tenslotte komen een aantal evenementen en lesbische groepen aan bod die de lijn door trekken van Paarse September tot Lust en Gratie.

De keuze om het verloop van Paarse September tot Lust en Gratie tegen een Franse achtergrond te denken, is een experiment dat de geschiedenis ogenschijnlijk geweld aandoet. Daar de oorsprong van de ideeën en voorbeelden volgens de betrokkenen eerder in de Verenigde Staten ligt, is een verklaring van deze keuze op haar plaats. Zonder twijfel hangt de opkomst van Paarse September nauw samen met de internationale mobiliseringsbeweging van de jaren zestig. Binnen de vrouwen- en homobeweging, die vanaf 1968 een bijdrage hebben geleverd aan de discussie over 'verandering van - seksuele - machtsverhoudingen', kunnen steeds twee dominante stromingen worden waargenomen, die afwijkende meningen hebben over doel, strategie en tactiek. Het doel waar het bij beide om schijnt te gaan is 'vrijheid' en 'bevrijding', het verschil schuilt in de invulling van deze begrippen. Waar het de ene school gaat om individuele onafhankelijkheid, lijkt het de andere doctrine te gaan om gelijkheid.

Zo is er, grof geschetst, zowel binnen de homobeweging als de vrouwenbeweging een maatschappijkritische stroming; uitgaande van een humanistisch mensbeeld draagt zij de ideologie van de gelijkheid ofwel gelijkwaardigheid hoog in haar vaandel en identificeert zij zich op politiek terrein over het algemeen met de sociaal-democratische beweging. Pragmatisch uit deze stroming zich door te streven naar de afschaffing van discriminatie. Daarbij is de integratie het middel om het - maatschappelijke - onderscheid man/vrouw en homoseksueel/heteroseksueel op te heffen.

De tweede stroming, die zich minder eenvoudig laat beschrijven, streeft naar de ontwikkeling van eigen, nieuwe leefstijlen. In de hier gevoerde discussie staat de problematiek van 'het verschil' centraal. Zij presenteert zich met theorieën die de verschillen onthullen, rechtvaardigen en trachten te redden. Haar politieke equivalent vindt zij veeleer in het anarchisme dan in de sociaal-democratie en zij geeft in haar wijze van verzet de voorkeur aan kleine, separatistische en autonome eenheden. Door middel van een analyse van het sociale beheersingsproces taxeert zij voortdurend datgeen wat de maatschappijkritische stroming als verworven of toegenomen vrijheid beschouwt. Zo heeft bijvoorbeeld het COC haar koninklijke goedkeuring bejubeld, terwijl Paarse September deze daarentegen heeft geheld.

De taxatie impliceert bij de genoemde Franse denkers een analyse van het - ongedifferentieerde - verlangen van lichamen, waarbij twee instrumenten opnieuw beschouwd worden: de linguïstiek en de psycho-

analyse. (2) Bij de conventies van de taal worden kanttekeningen geplaatst, die hun inspiratie vinden in het denken van Nietzsche (3), terwijl de psycho-analyse aangevallen wordt op haar freudiaanse patriarchale postulaten: het gezins- en fallo-centrisme. (4) Foucault (5) vecht de repressieve gedaante van het sociale beheersingsproces van seksualiteit aan en beschrijft hoe er door middel van een eeuwenoud vertoog over seksualiteit meer sprake is van normering en regulering. Tevens ontkracht hij de bevrijdende boodschap van de seksuele revolutie. Ook deze blijft de normatieve functie behouden: seksuele beleving van vrouwen, kinderen en perversen is toegestaan, maar niet voordat zij door de seksgeleerdheid van codes, categorieën en identiteiten is voorzien. Met andere woorden, lesbisch zijn is toegestaan, maar dan wel volgens de regels. Het antwoord van vrouwen kan op verschillende manieren uitpakken. Ofwel positief, dat wil zeggen, zij volgen de regels en vormen relaties volgens de heterotraditie, of zij parodiëren de regels door middel van overdrijving - 'butch en femme' gedrag -, of zij proberen eigen regels te ontwikkelen.

Dit betekent voor potten dat het er niet meer om gaat te strijden tegen een samenleving die lesbisch-zijn onderdrukt door het niet toe te staan, en daarvoor gebruik maakt van haar staatsapparaat en haar wetgeving. Het gaat nu om verzet tegen een samenleving die emancipatie van lesbische vrouwen toejuicht en ondersteunt om het lesbische des te beter te reguleren en te beheersen. In de analyse voor bevrijding van deze controle lokaliseren potten het referentiepunt van verandering niet bij de staat maar bij het lichaam. (6) Met aanpassing van de staat zou het doel, het ongedaan maken van sociale beheersing over het individu, niet zijn bereikt, maar eerder toegenomen zoals onder andere in de verzorgingsstaat is gebleken. (7) We hebben met twee opvattingen over bevrijding te maken. Een sociaal-economische stroming die strijdt voor gelijke rechten wat betreft seksbeleving, huisvesting, samenwonen, ouderschap, erfrecht, werk, etcetera. Daarnaast is er een sociaal-culturele stroming die ongedifferentieerde pottenverlangens aanwendt om aan toezichtssystemen te ontkomen en het lesbische gebruikt als critica van een norm.

In de strategie, die volgens dit inzicht wenselijk is om bevrijding te realiseren, zal het accent verschuiven van een belangenorganisatiemodel, inclusief allianties met partijpolitiek, naar een autonoom bewustwordingsmodel van de dynamiek van beheersing. In de anticipatie op deze dynamiek is ad hoc samenwerking met andere groeperingen toepasbaar, bijvoorbeeld in federatief verband. Het dramatische proces van de seksuele zelfacceptatie en de vaak moedeloze speurtocht naar een lesbische identiteit, onder bewaking van de beschermende voorgedij van opvangbiedende en hulpverlenende instanties (8), vraagt om een omschakeling tot een bevrijding van codificering en categorisering van potten. Dit kan door middel van een guerilla waarin lesbische verlangens verborgen liggen.

Het zijn met name potten die in een patriarchale en heteroseksuele samenleving de kern van oppositie in zich dragen. (9) Het succes van de bevrijding van toezicht en begripvorming is afhankelijk van de vorm waarin deze oppositionele potentie wordt gebruikt. Het is volgens de hierboven geschetste gedachtegang dat de ontwikkeling van Paarse September naar Lust en Gratie zich aan mij voordoet als een succesvol verloop, zij biedt perspectief voor de toekomst van het lesbisch bestaan.

||

Het debat over de bevrijding van de seksualiteit vertoont door de divergentie in vrouwen- en homobeweging een bonte verscheidenheid aan meningen en is complexer geworden. De pogingen, of deze nu door mannen of vrouwen ondernomen worden, om een beeld van het debat te geven waarin een algemene lijn te herkennen is, ontkomen niet aan een vloedgolf van kritiek (10) die de mankementen van de pogingen onthult. Onvolledigheid ten spijt, vind ik het niettemin nodig een grove indeling te maken van twee scholen in de bevrijding van de seksualiteit, in vrouwen- en homobeweging, om te kijken welke de plaats van de lesbische guerilla in dit vraagstuk is. Hiervoor maak ik gebruik van de indeling van Anjès Manschot-Vincenot (11); deze komt overeen met de in het vorige hoofdstuk genoemde stromingen. In haar artikel "Dromen over een bloeiend sexueel leven", neemt zij bij feministes twee reacties waar op de seksuele miskennis en ontkenning van het vrouwelijk lichaam.

De eerste reactie werpt zich op voor het verschil tussen de vrouwelijke en mannelijke visie op en beleving van de seksualiteit. De tweede wijst dit zogenaamde polariserend denken af en neemt het 'mens-zijn' als uitgangspunt voor een harmoniemodel waarin het mannelijke en vrouwelijke, aan elkaar gelijkwaardig, integreren. Waar de eerste feministes een pleidooi houden voor een separatistische en autonome vrouwelijke gemeenschap, menen de tegenhangsters dat de menselijke ontplooiing, of beter gezegd voltooiing, die haar oorsprong en ideaal vindt in de androgyne mens (12), niet gebaat is bij een afzondering van het mannelijke en vrouwelijke. Deze beide denkwijzen zijn terug te vinden in de praktijk van vrouwen- en homobeweging, en in de laatste beweging verloopt het debat volgens de dichotome termen hetero- en homo-seksualiteit.

De aanvang van de jaren zeventig luidt voor het COC, op dat moment de voornaamste vertegenwoordiger van de homobeweging, een omslag in haar beleid in. Van een aparte organisatie die de belangen van homoseksuelen behartigt, streeft zij nu door middel van een integratiebeleid naar de opheffing van het onderscheid tussen heteroseksueel en homoseksueel, terwijl de kentering in de aan sekse gebonden rolpatronen het man en vrouw onderscheid voor haar rekening moet nemen. De dubbele onderdrukking van lesbiennes wordt door het toenmalige COC-bestuur niet ontkend (13), maar het verschil in betekenis van homo-seksualiteit voor vrouwen en mannen komt in het integratiebeleid niet tot uitdrukking. Het COC blijft daarom nog immer een overwegend mannelijke aangelegenheid.

Binnen de vrouwenbeweging, die dan haar representanten in de gemengde groeperingen Man Vrouw Maatschappij en Dolle Mina heeft, bestaat aanvankelijk de angstige en heftige ontkenning dat hierin van lesbische elementen sprake is. Tevens is hier het streven naar seksuele bevrijding bezwangerd met de ideeën van de seksuele revolutie van het voorgaande decennium. Ook voor de vrouw geldt nu, onder het motto 'an orgasm a day (mits van de heer) keeps the doctor away', het recht op een 'gezonde seksualiteit'.

Deze gegevens, gecombineerd met het Amerikaanse voorbeeld van D.O.B. (14), als contact-, gezelligheids- en identificatiemogelijkheid voor lesbische vrouwen, geven begin 1971 aanleiding tot de volgende advertentie in *Vrij Nederland*:

"2 vriendinnen, het COC en andere contact- en opvangmogelijkheden beu (kontakt maak je er niet, opvang is niet ons probleem en anyway they do a male thing) zoeken vrouwen van 18-95 jr., al dan

niet met ideeën, om te komen tot een hip en pienter sfeertje."

Deze oproep staat aan de basis van de eerste separatistische en autonome, lesbische praatgroep 'Purperen Mien'. De problematiek van het verschil uit zich in de vraagstelling die centraal staat in de bijeenkomsten van de groep. Waarom willen we geen homomannen in de groep en wat betekent het om vrouw te zijn in een patriarchale maatschappij. Nadat de mannen uit het perspectief verdwenen zijn verschuift de vraag naar de houding ten opzichte van heteroseksuele vrouwen, waarbij het verschil tussen lesbische en heteroseksuele vrouwen zich in de discussie doet gelden. De affiniteit met de positie van heteroseksuele vrouwen wordt herkend en leidt tot deelname aan de Amstelpraatgroepenbeweging. (15) Al snel blijkt dat het lesbisch bestaan in gemengde hetero- en homoseksuele vrouwenpraatgroepen niet of nauwelijks aan de orde komt (16) en aansluiting blijft achterwege. Een tweede onderscheid met de andere praatgroepen is het idee van de 'werkende praatgroep', zoals 'Purperen Mien' zich heeft genoemd. (17) Deze omschrijving houdt in dat 'Purperen Mien' vanuit een collectief bewustwordingsproces de dialoog wil aangaan met andere groeperingen in vrouwen- en homobeweging.

Zo worden eind 1971 de stappen naar buiten voortgezet. Als eerste stap schrijft Purperen Mien het COC, Dolle Mina en de Schorerstichting een brief met de reden waarom zij zich in die organisaties niet herkent en verzoekt om een verklaring van de marginale positie van lesbische vrouwen bij deze instellingen. Wijnand Sengers wordt gevraagd waarom hij vrouwelijke homoseksualiteit als variant van mannelijke homoseksualiteit beschrijft. (18) De antwoorden variëren van informatiefolders van Dolle Mina en een uitnodiging van het COC voor een gesprek over dit probleem, waar zij al zo lang mee zit en wat zij tracht op te lossen met het integratiebeleid, tot het meest voor de hand liggende antwoord van Sengers, 'je hebt gelijk, schrijf zelf een boek'. Tegelijkertijd wordt een uitnodiging van Groep 7152 geaccepteerd en zet Purperen Mien ter verduidelijking haar standpunten uiteen. Zij houdt zich, net als 7152, bezig met de dubbele vraagstelling, de betekenis van zowel vrouw als homoseksueel zijn, maar heeft een andere benadering van deze problematiek. Waar 7152 het probleem omschrijft als 'behept zijn met eigenschappen, die aanpassing in de maatschappij tot een probleem maken', gaat het Purperen Mien erom dat lesbiennes "beschreven zijn in maatschappelijke categorieën, die hun identiteit niet dekken en die zij willen analyseren en ontdoen van alle lotgenoterige onduidelijkheden". (19) De functie van 7152 is gericht op het bieden van opvang aan lotgenoten, terwijl Purperen Mien daarentegen bondgenoten zoekt in vrouwen- en homobeweging in het verzet van lesbische vrouwen tegen patriarchale onderdrukking en heteroseksuele normering.

In de nu volgende maanden vindt een toenemende briefwisseling plaats tussen Purperen Mien en het COC en 7152, waarin de ideeën van Purperen Mien zich steeds sterker profileren. Zij spreekt als eerste haar twijfels uit over het door het COC gevoerde beleid dat van mannen en vrouwen vraagt zich a priori in te zetten voor de integratie van homoseksualiteit op een moment dat vrouwen zich eerst dienen te bevrijden van een door mannen opgelegde identiteit. (20) In dit verband zal een van de voormalige Paarse September-vrouwen het COC treffend omschrijven als de vereniging, die nog altijd in de ban is van de heteroseksualiteit. Mannen en vrouwen moeten, coïte que coïte, samengaan.

De dialoog met 7152 verloopt van beide zijden stroef. Enerzijds krijgt Purperen Mien haar bevestiging van de autoritaire en reactionaire houding van de oprichters van 7152. Anderzijds is de 7152-woordvoerder het oneens met de nadruk die door Purperen Mien wordt gelegd op het vrouwelijk bestaan. Zij begrijpt

niet "dat als je als vrouw je identiteit helemaal hebt ontkent, dat dan je - soms - gediscrimineerd voelen op grond van je homofilie verdwenen is". (21) (sic!) De tegengestelde meningen van Purperen Mien en 7152 komen het duidelijkst naar voren in Noor van Crevels artikel "Moeder de fiel is homovrouw". Hierin ontluistert zij Hanneke van Buurens mythologisering van de begrippen moeder, vrouw en homofiel (22), en weersprekt de toevalligheid zowel van het huwelijk, dit is op subtiële wijze gedwongen, als van homoseksualiteit, dit is een groeiproces van zelfexpressie. Purperen Mien heft zich voorjaar 1972 op, nadat vijf vrouwen eensgezind de wens te kennen hebben gegeven geen zin te hebben in het voeren van correspondentie en het schrijven van artikelen. De overige vier zullen zich enkele maanden later als Paarse September aan ons presenteren.

III

In september 1972 richt Paarse September zich op. Het Nederlandse publiek ontvangt, met verbijstering en gemengde gevoelens, het eerste paarse presentje. De onthutste, op dat moment nog niets vermoedende, goegemeente zal op een goede anderhalf jaar Paars getraceerd worden, waarin licht ontvlambare materie wordt aangedragen in het toch al zo explosieve feministische debat. Wat nooit eerder in de Nederlandse emancipatiegeschiedenis mocht gebeuren, vindt nu plaats. Drie vrouwen (23) weigeren op te gaan in de gelederen van de heteroseksuele vrouwenbeweging of de integrerende, mannelijke homobeweging, leggen het logische verband tussen haar feminisme en haar homoseksualiteit, en trekken zich terug in Paarse September.

"Opzienbarend en niet te negeren", schrijft "Folia Civitatis" (24) en neemt hen een interview af waarin zij haar standpunten uiteenzetten. Paarse September brengt de politieke implicaties van het lesbisch bestaan in stelling tegen patriarchale beheersing. Geen openbaring heeft ooit meer roet in het heteroseksuele feministische eten gegooid en de vertegenwoordigsters en sympathisanten hiervan laten zich niet onbetuigd. Paarse September wordt geridiculiseerd tot een publieke vermakelijkheid en wordt al te lichtvaardig de geschiedenis ingestuurd als de "klub die wil dat alle vrouwen homo worden". (25) In werkelijkheid doorbreekt Paarse September, zonder de pathos die Groep 7152 zo eigen is, op ondubbeltzinnige wijze het heteroseksuele credo van de vrouwenbeweging en spreekt haar wantrouwen en ergernis uit over het systematisch negeren van de heteroseksuele conditionering in de feministische bewustwording. Zij analyseert hoe de gedwongen heteroseksualiteit het geruisloze en uiterst doordachte patriarchale wapen is in de machtsverhouding tussen de seksen, voor vrouwen gekoppeld aan de opvoeding tot onderwerpenheid en voor mannen aan de training tot onderwerping. (26) Daarnaast wordt aangetoond hoe met het lesbisch bestaan de heteroseksuele code van het patriarchaat wordt ondermijnd, wanneer vrouwen zich in haar vriendschappelijke en lichamelijke betrekkingen tot vrouwen keren, en weigeren haar belangrijkste relaties met mannen te hebben.

Hiermee wordt tegelijkertijd het begrip lesbisch verlost van haar reductie tot seksuele categorie. Dit wordt later stelselmatig uitgewerkt in het werk van Rich en Faderman. De aangeprezen bevrijdingsprofetie in het gelijkheidsideaal van de vrouwen- en homobeweging beschouwt Paarse September als een schijnbevrijding. Immers, de gelijkberechtigingsfeministen formuleren hun eisen in termen van rechten, kansen en privileges die mannen hebben. De vraag dringt zich op, of deze weinig vindingrijke eisen het resultaat zijn van een eeuwenlange verzwijging van het vrouwelijke in een cultuur die vrouwen definieert als niet-mannen. (27) Hier tegenover wordt een constant bewustwordingsproces gesteld van vrouwen van hun niet-identiteit, hun ontmenselijking: "bevrijding betekent iets anders dan gelijkberechtiging en veel meer dan de strijd voor

voor een menswaardig bestaan". (28)

In het he-ho-wat-doet-het-er-toe-idee ziet Paarse September de homoseksualiteit tot slachtoffer en copie van de heteroseksualiteit worden, getolereerd en voorzien van koninklijke goedkeuring, een voorbeeldig staaltje van de permissieve beheersing, wordt de representatieve homobeweging een ingekapselde minderheidsgroep, die goedkeuring verwacht met vrijheid. (29) Ten onrechte wordt Paarse September geassocieerd met een tweede streven, de machtsovername, dat in de vrouwenbeweging wordt aangeprezen. De kracht en onvolprezen verdienste van Paars bestaat er daarentegen uit dat zij nooit de intentie heeft gehad een tegenmacht te vormen. Haar publicaties zijn gericht op het scheppen van chaos, door middel van het stellen van vragen, in de heteroseksuele patriarchale orde. Zonder de orde te willen transformeren tot een andere, stelt zij de status quo, de macht, ter discussie, om zich vervolgens erbuiten te plaatsen en zo ongrijpbaar te blijven. De Paarse vrouwen zoeken niet naar een - geïnstitutionaliseerde - politieke vorm in hun verzet tegen seksisme, zij passen hun strategie van partiele strijdvormen aan aan de beperkingen die lesbische vrouwen ondervinden in de omgeving waarin zij leven. Paarse September plaatst vraagtekens bij vanzelfsprekendheden en verklaart hoe vanuit een willekeurig, even zo goed onwillekeurig, inzicht het een tot normaliteit, het ander tot abnormaliteit wordt. In dit offensief op de normaliteit stellen zij zich geen ander doel dan de vernietiging ervan.

Het is in de bovengenoemde ideeën van Paarse September dat we de centrale discussiepunten van het Franse denken tegenkomen. De affiniteit tussen Paarse September en de Franse auteurs van 'après mai', die voortgekomen zijn uit, of verwantschap vertonen met, de ontwikkelingen in de Franse homobeweging begin jaren zeventig bij monde van de FHAR (30), blijkt te meer uit de aanbeveling van de FHAR, "Rapport contre la normalité", in de vierde Paarse September publicatie. Uit haar publicaties blijkt de avant-gardistische functie van Paarse September, vooral waar het haar kritiek op het integratiebeleid van het COC en op het hetero-feminisme betreft. Dit gebeurt echter zonder dat zij zich in een aanvoerstersrol plaatst die de vrouwenbeweging door middel van directieve aanwijzingen in een lesbische praxis leidt. Haar toedracht bezit meer de aard van een 'verleidster', die in heteroseksuele vrouwen verhinderde lesbiennes ziet en die het erom gaat het lesbische tevoorschijn te halen. Haar aantrekkelijkheid schiet in de theoretische vorm, waarin zij zich voordoet, tekort. In ieder geval heeft Paarse September aan de basis van de lesbische guerilla gestaan, en al snel zal deze guerilla een effectievere maar vooral meervoudige gestalte krijgen.

Volgens de lijn van autonomie en ongrijpbaarheid heeft Paarse September zich in april 1974 op, zodra de buitenwacht van een paarse beweging gaat spreken.

IV

Nadat Paarse September uit ons midden is verdwenen is het lesbisch epos niet afgelopen. Na een scheiding der geesten in het Amsterdamse vrouwenhuis vormt een groep lesbische vrouwen de Dochters van Bep. Het is echter een misverstand te menen dat Paarse September haar vervolg of aanhang in de Dochters van Bep (31), of welke andere groep van datgeen wat men met de lesbische beweging aanduidt, vindt. Deze conclusie wordt mijns inziens te snel getrokken uit analogie met Paarse September wat betreft hun autonomie en separatisme en de discussies over het verschil. De Paarse vrouwen maken weliswaar deel uit van Dochters van Bep, maar zij zijn à titre personnelle aanwezig. Bovendien is de term 'aanhangers' in strijd met de Paarse afkeer van achterban of iedere andere vorm van volgelingen.

Er zijn twee belangrijke verschuivingen in het optreden van Dochters van Bep te herkennen. Ze kondigen

een fundamentele verandering in de presentatie van de lesbische guerilla aan. Ten eerste wordt de discussie een interne aangelegenheid, hetgeen wil zeggen dat niemand zich meer bekommert om uiteenzettingen aan de 'buitenwacht'. Ten tweede gaat naast de gebruikelijke gespreksonderwerpen - het mechanisme van macht, conditionering tot heteroseksualiteit, de uitsluiting van het lesbisch verlangen in een patriarchale samenleving, het inkapselingsverschijnsel etcetera - de verbeelding een invloedrijke rol spelen: Bep Glamour is een fantasma! De inzet van verbeelding kunnen we begrijpen als een decodering, een poging om te ontsnappen aan maatschappelijke kaders.

Uit Ken Russells "Valentino" (1977)

De tendens van fantasie en creativiteit zet zich voort in de 'Zondaggroep' en 'Lesbian Nation'. De eerste, een hechte vriendinnengroep, die zich heeft teruggetrokken uit het vrouwenhuis waar lesbisch gedrag nog altijd als afschrikwekkend wordt ervaren, bestaat al in de Paarse dagen. Evenals Paarse September beroept de Zondaggroep zich in haar lesbisch separatisme op het verschil tussen homoseksuele en heteroseksuele vrouwen. Ze weigert een vast omlijnde structuur of organisatie en onderhandelt op eigen termen met andere groepen in vrouwen- en homobeweging. De vrouwen hebben geen veranderingsstrategie voor ogen. Het enige doel dat zij zich stellen is intensiteit opbouwen en uitwisselen, produceren van ideeën over vrouwelijke cultuur en het genieten van lesbische fantasieën. Zo nu en dan treden de vrouwen met acties naar buiten, soms samen met het Vrouwen Bevrijdings Front, gericht tegen seksistische cafés, bioscopen of winkels. In dezelfde periode, het midden van de jaren zeventig, wordt, nog voordat graffiti een algemeen gebruikt middel is om verlangens kenbaar te maken, de argeloze toeschouwer onaangenaam verrast met de leuze 'liever lesbies'. Zonder ondertekening, op individueel initiatief en uit eigen middelen worden de Lesbian Nation stickers verspreid. De vrouwen maken het lesbisch bestaan zichtbaar, voor zichzelf omdat zij daar plezier in vinden, voor anderen om te laten zien dat ze er zijn. Zo wordt zonder omhaal het lesbisch bestaan van haar historisch drama ontdaan en bevrijd van de uitsluiting, waarvan zij te lang de gevangene was gebleven.

Sommigen van de Zondaggroep worden met andere potten bekend als Lesbian Nation. Zij springen alert in op gebeurtenissen, soms ad hoc samenwerkend met andere

groepen. Een van deze gebeurtenissen is de demonstratie tegen de heksenjacht op homoseksuelen in de Verenigde Staten, in 1977 georganiseerd door de Internationale Lesbische Alliantie Nederland. Ze geven poetische verhalen uit, verspreiden geruchten over vrouwenguerillagroepen. Monique Wittig wordt geïnterviewd, het artikel "Lesbian identity. The woman-identified-woman" van de Radicalesbians New York vertaald, ze treden op met het zang- en spreekstuk 'Lesbiafonia', maken plannen voor een lesbisch tijdschrift en fantaseren over dans- en toneelgroepen en *bewustzijnsverlagende praatgroepen*. De stelregel achter de activiteiten laat zich raden: in naam van het lesbisch verlangen kan alles en moet niets, de spontaneïteit viert hoogtij.

Vaag leeft er bij de vrouwen het idee van een lesbische beweging, waar in ieder geval wordt voorzien in de minimum mogelijkheden om op de hoogte te blijven van ideeën en activiteiten van andere lesbische vrouwen en groepen. Vanuit deze behoefte wordt een ontmoeting gerealiseerd op het eerste lesbisch-feministische weekend in 1976. Dit weekend staat in het teken van de totale ironie. De organisatie beperkt zich tot het scheppen van de condities voor 'de ontmoeting' en alleen al dit treffen geeft voldoening. Op het tweede weekend, een jaar later, herleeft het idee van een lesbische beweging om de continuïteit van bijeenkomsten te waarborgen. Ze besluit met een algemene vergadering waarin de eis tot oprichting van een lesbische beweging besloten ligt. Ondanks deze eis heeft het tweede weekend niet aan de basis gestaan van een lesbische beweging, zoals boven omschreven, maar wel aan die van het *Lesbisch Prachtboek*.

Twee jaar later verschijnt dit pronkstuk van de lesbische culturele guerilla, waarin het idee van het lesbisch bestaan als vrouwelijk bestaan pur sang zich sterk uitsprekt. Het *Lesbisch Prachtboek* overstijgt als een triomfatrix, die de heersende cultuur als ziek weet, de patriarchale cultuur-analyse, laat de culturele repressie achter zich en propageert de ont-hulling van een lesbisch bestaan, waar vrouwen verzet en emoties met vrouwen gedeeld hebben en zullen delen. Of dit nu de godinnen, de heksen, de jeugd vriendinnen, de lesbische cultuur of de moeders en dochters zijn, het is de vanzelfsprekendheid van een homosociale vrouwenwereld.

"Lust en gratie" (32) zet dit denkbeeld voort met haar eerste uitgave, de vertaling van Adrienne Rich's artikel "Compulsory heterosexuality and lesbian existence". Zij (Rich) spreekt van een 'lesbisch continuum' waarmee zij bedoelt dat "... wij elkaar kunnen vinden in de talloze manieren die wij bedenken in het verweer tegen het veelvormig geweld van geïnstitutionaliseerde heteroseksualiteit". (33)

Uit de ontwikkelingen in de lesbische guerilla spreekt het voor zich, dat het derde lesbisch-feministische weekend in 1978 geheel wordt gewijd aan die uitingsvormen, toneel, dans, muziek, schilderen, fotografie en literatuur, waarin alles mogelijk is, waar de fantasie van spannende vrouwenrelaties kan leven, waar het experiment met het vrouwelijk lichaam en verlangen kan beginnen.

V

De in deze studie geschetste ideeën over het 'verschil' in tegenstelling tot de 'gelijkheid', de permissieve beheersing van seksualiteit, de strategie van separatisme en autonomie, de culturele guerilla waarin het vrouwelijke spreekt, geen organisatie waar de veelzijdigheid van ideeën opgeofferd wordt aan de eenheid, verlegging van de grenzen van de categorie lesbisch tot het lesbisch bestaan als een levenskunst, een manier van denken en voelen, een vrouwelijk bestaan bij uitstek, de vernietiging van de normaliteit, de bewustwording van de sociale conditionering tot een 'eigen' identiteit. Zij komen alle in meerde-

re of mindere mate aan bod bij Deleuze en Guattari, Foucault, Hocquenghem en Wittig, Leclerc, Kristeva en Irigaray. Dit Franse oeuvre en de Nederlandse guerilla wijzen op een overeenkomstige poging in het streven naar de bevrijding van sociale beheersing over individuen. Beide maken deel uit van de stroming in een emancipatiebeweging, die een ogenschijnlijk abstracter doel nastreeft dan de gelijkberechtigingsstroming. Ik heb getracht aan te tonen dat de Franse auteurs, wier werk te snel terzijde wordt geschoven, wellicht door de ontoegankelijkheid van het idioom, minder buiten de sociale werkelijkheid, in dit geval de lesbische werkelijkheid, staan dan zich doet vermoeden, getuige de afwijzende, felle reacties van tegenstanders. Zij kunnen dienst doen als een theoretische achtergrond van een bevrijdingsstrategie, die zich ook in de Nederlandse lesbische beweging voordoet. Zij geeft meer inzicht in macht, verzet en vrijheid, en biedt meer perspectieven om te ontkomen aan toezicht en begripsvorming door derden. Bovendien, ook al zullen deze vooruitzichten net als integratie een utopie blijven, het verstop-pertje spelen met maatschappelijke codes is een lust op zich, en een manier om de heersende seksegeleerdheid op de proef te stellen.

In de ontwikkeling van Paarse September tot Lust en Gratie vindt een transformatie plaats van verzet tegen patriarchale onderdrukking naar de ontdekking van de tot nu toe tot zwijgen gedwongen vrouwelijke cultuur. Geeft de eerste de analyse van een onderdrukking, de tweede geeft de analyse van een bevrijding, ze strekt tot optimisme. Het lijkt me interessant om te onderzoeken of een dergelijke positieve verschuiving ook bij gelijkheidsstrijders is waar te nemen. Paarse September was te kwaad, het ontbrak haar aan lust en gratie. Om politiek effectief te zijn heeft de wijze van verzet behoefte aan fantasie, creativiteit, originaliteit en vooral aan de esprit van het experiment. Bij latere lesbische vrouwen en groepen zien we dit gerealiseerd. Nu wordt nog gezocht naar de - veronderstelde - vrouwelijke identiteit in bestaande uitingsvormen. Maar er moge een dag komen, waarop het 'vrouwelijke' haar eigen vormen creëert, die bij de realiteit van haar lichaam en verlangen passen en daarmee de veelzijdigheid en veelvormigheid van de vrouwelijke identiteit ontvouwen, zodat wij haar eervol kunnen begraven op de dag na haar geboorte. Immers, iedere identiteit, hoe veelzijdig ook, zal ons gevangenen maken van datgeen, waaraan wij zojuist zijn ontsnapt, en bovendien: wie heeft er behoefte aan zich blind te staren op een nieuw vrouwelijk subject, tot in de lengte der dagen ?

noten

1. Een behandeling, zelfs een beknopte, moet in dit artikel achterwege blijven. Ik verwijs hiervoor naar Bolle, van der Hoek, *Te Elfder Ure* 27 en Komter.
2. Irigaray beschrijft hoe onze waarneming van de werkelijkheid in hoge mate wordt beïnvloed door de teksten die de geschiedenis van de filosofie bepalen. Zij stelt voor door middel van herlezing en interpretatie van het filosofisch vertoog de samenhangende systematiek te onthullen. Dit tracht zij te doen door de niet-werkzame implicaties van de psycho-analyse te ontvouwen en de uitspraken die de samenhang van het vertoog garanderen op hun censuur te analyseren. Zie literatuurlijst. Kristeva tracht door middel van een analyse van het taal- en tekengebruik de ideologieën van de diverse disciplines bloot te leggen.

3. Bolle, *Macht en verlangen*, 17 e.v.
4. Deleuze & Guattari, *Anti-Oedipe* en Irigary, *Vertoog*.
5. Foucault, *Histoire*.
6. Deze gedachte komen we ook in het *Lesbisch Prachtboek* tegen: "daarbij gaan wij er ook van uit dat elke verandering bij onszelf begint. Er zijn al genoeg veranderingsstrategieën die over Anderen of over de Staat en de Wereld in het algemeen gaan." *Lesbisch Prachtboek*, 10.
7. Duyves, "Kinderbescherming", 32.
8. Het is niet mijn intentie om uitspraken te doen over zinloosheid of wenselijke opheffing van dit soort instituten, integendeel, het is waar men behoefte aan heeft of wat men voor ogen heeft te bereiken.
9. Hier maak ik een combinatie van het oppositieve karakter van het vrouwelijke en het homoseksuele, welke we afzonderlijk bij Kristeva en Hocquenghem tegenkomen.
"Vrouwen zijn op grond van hun historische positie meer bezig met de tegenwoordige crisis van de identiteit en het in twijfel trekken van de gangbare maatschappelijke beperkingen dan mannen." Brüggmann, *Wie is er bang voor Julia Kristeva?*
"Vor allem verweigern wir Homosexuellen jede Rolle: weil uns sogar die Idee eine Rolle zuwider ist. Wir wollen keine Frauen, keine Männer sein - und die Genossen Travestiten können dies am besten erklären. Wir wissen, dass die Gesellschaft Angst vor allem hat, was ganz tief aus uns rauskommt, da sie die Dinge einordnen muss, um zu herrschen. Identifizieren, um zu unterdrücken." Hocquenghem, *Weltanschauung*.
10. Zo wordt *Te Elfder Ure 27*, met name van Wels artikel heftig bekritiseerd in *Tijdschrift voor Vrouwenstudies* (1981) 2, en onderwerpt Cris van der Hoek in *Lover 2* (1981) het Sun-schrift tezamen met het zomer- en herfstnummer van *Signs*, vols. 5 & 6 aan een kritische studie.
11. Het gaat mij hier slechts om de tweevoudige indeling, ik houd me afzijdig van de conclusies die Anjes Manschot-Vincenot hieraan verbindt.
12. Ook bij autonome en separatistische feministes wordt over androgynie gedacht. Het begrip wordt hier niet als een menselijk of feministisch ideaal gezien, maar als post-feministisch. Meijer, *Androgynie*.
13. De seringen bloeien, *Dialoogreeks*, 4 (1973)
14. Daughters of Bilitis. Deze organisatie is slechts een voorbeeld van lesbisch separatisme en autonomie verder is zij niet te vergelijken met Purperen Mien. D.O.B. is meer een lesbische belangenorganisatie, haar grootste kracht ligt in de contactmogelijkheid en gezelligheidssfeer. Zie: Lyon en Martin *Lesbian woman* (New York, 1972). De organisatie kan wel vergeleken worden met Groep 7152.
15. Amstel 9 was een praatgroepen contact adres in Amsterdam.
16. Dit is niet alleen de ervaring van Purperen-Mien vrouwen. Zie: "Tien jaar praatgroepen", 5, (anoniem) in: *Vrouwenkrant*, 71, maart 1981.
17. Meijer, *Pastoor en Planten, Wat woorden van Purperen Mien*, in: AMM.
18. Brief d.d. 5/12/1971, van PM aan COC, DM, Schorerstichting en Sengers, in AMM.
19. Brief d.d. 5/12/1971, van PM aan 7152, in AMM.
20. Brief d.d. 12/12/1971 van PM aan COC, in AMM.
21. Brief d.d. 27/1/1972 van Hanneke van Buuren aan Stephanie de Voogd, in AMM.
22. Van Buuren, *Moeder*.
23. Aanvankelijk bestaat P.S. uit Noor van Crevel, Nel Hermans, Maaïke Meijer en Stephanie de Voogd. Na de eerste P.S.- publicatie ontbreekt Nel Hermans.
24. Doomen, *Lesbisch zijn is politieke keuze*.
25. De Voogd, *Feminisme en homosexualiteit*, in P.S.3.
26. Van Crevel, *Vrijen met vrouwen*, in P.S. 5.
27. De Voogd, *Wat is solidariteit*, in P.S. 4. Zie ook Irigaray "Vragen" passim, in: *Te Elfder Ure*, 27.
28. Meijer, "Feminisme en Patriarchaat".

29. Van Crevel, *Vrijen met vrouwen*, in: P.S.5.
30. Fédération Homosexuelle d'Action Révolutionnaire.
31. Westering en Polter, *De dwang tot heteroseksualiteit*.
32. De stichting Lust en Gratie is een voortzetting van het *Lesbisch Prachtboek*, zij beheert een fonds waarvan het beginkapitaal bestaat uit de opbrengsten van het *Lesbisch Prachtboek* en wil hiermee en met alle mogelijke andere middelen de lesbische cultuur bevorderen.
33. Rich, "Gedwongen heteroseksualiteit".

bronnen

Gesprek met Noor van Crevel, d.d. 15 juni 1981.
Gesprek met Mieke van Kasbergen, d.d. 11 juni 1981.
Gesprek met Maaïke Meijer, d.d. 27 mei 1981.
Gesprek met Rita Meijer, d.d. 29 juni 1981.

Paarse September, nr.1, oktober 1972.
Paarse September, nr.2, januari 1973
Paarse September, nr.3, maart 1973.
Paarse September, nr.4, mei 1973.
Paarse September, nr.5, oktober 1973.
Paarse September, nr.6, april 1974.

Crevel, Noor van "Moeder de fiel is homovrouw". *Sec*, nr.5 (april, 1972).
Doomen, Jeanne "Lesbisch zijn is politieke keuze". *Folia Civitatis*, (18-11-1972).
Meijer, Maaïke "Feminisme en patriarchaat". *De Groene Amsterdammer*, (7-4-1973).
Archiefmateriaal in het persoonlijk archief van Maaïke Meijer (AMM).

literatuur

Bolle, E. *Macht en verlangen. Nietzsche en het denken van Foucault, Deleuze en Guattari*. Nijmegen, 1981.
Deleuze, G. et Guattari, F. *l'Anti-Oedipe*. Parijs, 1972. (Duitse vert., Schwibs, B. *Anti-Oedipus*. Frankfurt aM, 1974)
Duyves, M. "Kinderbescherming, dierenbescherming, homo-bescherming" in: *Studiemap uitgegeven ter gelegenheid van studiedag Roze Front*, Utrecht, juni 1981.
Foucault, M. *Histoire de la sexualité*, Parijs, 1976. (Eng. vert., Hurley, R. *History of sexuality*. New York, 1978)
Hocquenghem, G. "Pour une conception homosexuelle du monde" in: *FHAR, Rapport contre la normalité*. Parijs, 1971. (Duitse vert. Dieckmann en Pescatore, "Für eine homosexuelle Weltanschauung" in: *Elemente einer homosexuellen Kritik, Franzosische Texte, 1971-1977*. Berlijn, 1979)
Hoek, C. van der "Van last tot lust of van droom tot illusie? Over vrouwen en sexualiteit" in: *Lover*, nr. 2, 1981.
Irigary, L. "Quand nos lèvres se parlent" en "Pouvoir du discours, subordination du féminin" in: *Ce sexe qui n'est pas un*. Parijs, 1977. (Ned. vert. Classens, Buntinx, Manschot-Vincenot, Weber, *Als onze lippen elkaar spreken en Macht van het vertoog, onderschikking van het vrouwelijke*. Amsterdam, 1981.)
Manschot-Vincenot, A. "Dromen over een bloeiend sexueel leven" in: *Wijsgerig Perspectief*, 18, (1977-1978) 2.
Meijer, M. "De verborgen rivier van de androgynie" in: *Lover*, nr. 2, 1979.
Meijer, M. e.a. *Lesbisch Prachtboek*. Amsterdam, (1979).
Rich, A. "Compulsory heterosexuality and lesbian existence" in: *Signs*, vol. 5, nr.4, (1980). (Ned. vert. Pamela Pattynama, "Gedwongen heteroseksualiteit en lesbisch bestaan", *Stichting Lust en Gratie*, Amsterdam, 1981).

vervolg op pagina 64.